

SAIF ZAFARI BUXORIYNING «DURRUL MAJOLIS» ASARIDA SHAYXLAR TALQINI**Amonova Zilola Qodirovna**

Buxoro davlat universiteti professori, f.f.d.

Boqiyev Azizbek Abdullajon o'g'li,

Buxoro davlat universiteti Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik yo'nalishi magistranti, Mir Arab oliy madrasasi hamda Jo'ybori kalon ayol-qizlar o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi mudarrisi

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ШЕЙХОВ В «ДУРРУЛ МАДЖОЛИС» САИФА ЗАФАРИ БУХАРИ**Амонова Зилола Кадыровна,**

профессор Бухарского государственного университета, д.ф.н.

Бокиев Азизбек,

магистрант кафедры текстологии и литературного источниковедения Бухарского государственного университета, Руководитель высшего медресе Мир Араб и среднего специального исламского образовательного учреждения для женщин и девочек Джойбори Калон

THE INTERPRETATION OF THE SHAIKHS IN «DURRUL MAJOLIS» BY SAIF ZAFARI BUKHARY**Amonova Zilola Qodirovna**

Bukhara State University, associate professor of the Uzbek language and literature department, doctor of philology

Boqiyev Azizbek Abdullajon ugli

Bukhara State University Master's student of Textology and Literary Source Studies, Head of Mir Arab Higher Madrasa and Joybori Kalon Secondary Special Islamic Educational Institution for Women and Girls

Annotatsiya: Maqolada Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro viloyat kutubxonasida 726-inventar raqam ostida saqlanayotgan «Durrul majolis» asarida keltirilgan shayxlar bilan bog'liq hikoyatlar g'oyaviy-badiiy tahlilga tortilgan. Mazkur asar Qissasi anbiyo xarakteridagi asarlar sirasiga mansub sanaladi. Ammo ayni xarakterdagi asarlardan farqli o'laroq, mazkur kitobda ayrim sahoba va valiyullohlar bilan bog'liq qissalar ham keltirilgan. Maqolada Sulton Boyazid Bistomiy, Sulton Ibrohim Adham bilan bog'liq hikoyatlar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Saif Zafari Buxoriy, «Durrul majolis», toshbosma, Qissasi anbiyo, shayx, tahlil, talqin, Sulton Boyazid Bistomiy, Ibrohim Adham.

Аннотация: В статье идейно-художественному анализу подвергаются истории, связанные с шейхами, представленные в произведении «Дуррул Маджолис», хранящемся в Бухарской областной библиотеке имени Абу Али ибн Сины под инвентарным номером 726. В статье анализируются истории, связанные с султаном Баязидом Бистомии, султаном Ибрагимом Адхамом.

Ключевые слова: Саиф Зафари Бухари, «Дуррул Маджолис», литография, Киссаси анбиё, шейх, анализ, интерпретация, Султан Баязид Бистомии, Ибрагим Адхам.

E-mail:

zilolajonamonova@gmail.com

m

Tel: +99891 410 63 92.

Orcid: 0000-0001-7710-3065

E-mail:

mullomuxtasar7@gmail.com

Orcid: 0009-0002-7919-8437

Annotation: In the article, the stories related to the sheikhs presented in the work «Durrul Majolis» stored in the Bukhara Regional Library named after Abu Ali Ibn Sina under inventory number 726, are subjected to an ideological and artistic analysis. This work was published in 1910 at the Gholomi printing house in Tashkent. However, unlike the works of the same nature, this book also contains stories related to some Companions and saints. The article analyzes stories related to Sultan Bayazid Bistomi, Sultan Ibrahim Adham.

Key words: Saif Zafari Bukhari, «Durrul Majolis», lithograph, Qissasi anbiyo, shaykh, analysis, interpretation, Sultan Bayazid Bistomi, Ibrahim Adham.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Mustaqillik sharofati bilan, barcha sohalarda bo‘lgani kabi mumtoz adabiyotni o‘rganishda ham ijobiy o‘zgarishlar yuzaga keldi. Ayniqsa, mumtoz asarlarni falsafiy sarchashmasi bo‘lmish Qur‘oni Karim, Hadisi Sharif va tasavvuf ta‘limoti bilan bog‘liqlikda o‘rganishga alohida ahamiyat qaratildi. Shuningdek, islom dini va Qur‘oni Karim bilan bog‘liq mavzuda yaratilgan asarlarni tahlil va talqin qilish, mumtoz kitoblarni sharhlab o‘qitish davr talabi sifatida birinchi planga chiqarildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Ma‘lumki, Sharq musulmon adabiyotida payg‘ambarlar tarixiga oid bir qancha asarlar yaratilgan. Jumladan, o‘zbek mumtoz adabiyotida ham ko‘plab ayni xarakterdagi kitoblar mavjud. Bu yo‘nalishda “Qissayi Rabg‘uziy”, “Durrul majolis” kabilarni alohida ta‘kidlash lozim. Ushbu asarlarda Qur‘oni Karimda nomlari zikr etilgan payg‘ambarlar hayotiga oid voqealar badiiy talqin etilgan. Masalan, “Qissayi Rabg‘uziy” 72 katta-yu kichik voqealar tizmasidan iborat bo‘lib, xalq orasida “Qissayi anbiyo” nomi bilan yuritilgan. Payg‘ambarlar tarixiga oid asarlar yaratish arab bo‘lmagan xalqlarda arab tilida nozil qilingan Qur‘oni Karim kitobini o‘rganish va uning mohiyatini to‘liq anglashga katta yordam bergan. Shuning uchun ayni xarakterdagi asarlar yaratilgan. Misol tariqasida Saif Zafari Buxoriyning «Durrul majolis» asarini aytish mumkin. Mazkur asar Abu Ali Ibn Sino nomidagi Buxoro viloyat kutubxonasida 726-inventar raqam ostida saqlanadi. Bu noyob manba 1910-yil Toshkentdagi G‘ulomiy matbaasida bosmadan chiqarilgan bo‘lib, 240 sahifadan iborat. Kitob Toshkentda chop etilgan bo‘lsa-da, Buxoro qo‘lyozmalari fondida saqlanayotgani uchun shartli ravishda “Buxoro toshbosmasi” nomi bilan o‘rganil-moqda. Toshbosma betlari sahifaning yuqori qismi-da arab raqamlari bilan ko‘rsatilgan. Asar 33 bobdan iborat bo‘lib, Muhammad (s.a.v), Odam (a.s), Ibrohim (a.s), Muso

(a.s), Ismoil (a.s), Ayyub (a.s), Sulaymon (a.s), Shuayb (a.s), Yusuf (a.s), Yunus (a.s), Iso (a.s), Lut (a.s),Yaqub (a.s) kabi 13 payg‘ambar hayoti bilan bog‘liq turli hajmdagi hikoyat keltirilgan. «Durrul majolis» Qissasi anbiyo xarakteridagi asarlar sirasiga mansub bo‘lsa-da, ulardan farqli o‘laroq, mazkur kitobda ayrim sahoba va valiyullohlar bilan bog‘liq qissalar ham keltirilgan. Asarda shayxlar talqini ikki xil usulda berilgan:

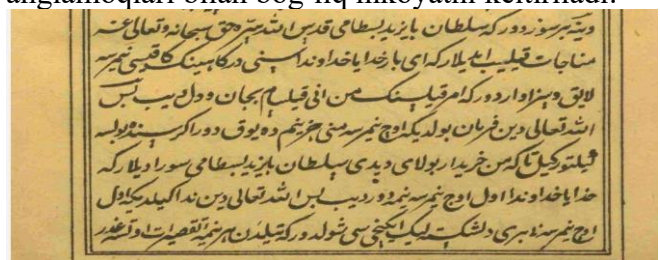
1) Aynan bir shayx faoliyatiga bag‘ishlangan to‘liq qissa;

2) Payg‘ambarlar bilan bog‘liq qissalar orasida shayxlar haqida kichik hikoyalarning berilishi.

Asarda aynan bir shayx faoliyatiga bag‘ishlangan to‘liq qissalar soni yettita bo‘lib, ular quyidagilar: 1. Ibrohim Adham; 2. Hasan Basriy; 3. Abdulloh ibn Muborak; 4. Xo‘ja Robi’ Hisomiddin; 5. Xo‘ja Sufyon Savriy; 6. Xo‘ja Hasan Nuri; 7. Shayx Barsiso.

MUHOKAMA(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Muallif asarda hikoya ichida hikoya usulidan ham unumli foydalangan. Masalan, Odam (a.s) haqidagi hajman yirik qissa orasida bir qancha kichik hajmli hikoyatlarni keltirgan. Asardagi birinchi keltirilgan bu qissa “Hazrati Odam alayhissalomning jasadi muboraklarini yaratmog‘ini bayonidadur”, deb nomlanadi. Mazkur qissa hajm jihatdan ancha salmoqli bo‘lib, 11 sahifani tashkil etadi. Qissa Odam (a.s) haqida bo‘lsa-da, unda Sulaymon, Ibrohim, Yunus (a.s) payg‘ambarlar va Sulton Boyazid Bistomiy haqidagi hikoyat ham kiritilgan. Muallif mazkur qissada shayx Boyazid Bistomiyning Alloh dargohidagi eng maqbul jihat nima ekanligini anglamoqlari bilan bog‘liq hikoyatni keltiriladi:

Joriy yozuvdagi tabdili: Va yana bir soʻzdirki, Sulton Boyazid Bistomiy quddasallohu sirrohu Haq subhanahu va taologʻa munojot qilib aydilarki: “Ey bor Xudoyo Xudovando sani dargohingga qaysi nimarsa loyiqdurki, amr qilsang men ani qilsam bajo va dil deb”. Bas Alloh taolodin farmon boʻldi-ki, uch nimarsa meni haridimda yoʻqdur, agar sanda boʻlsa kelturgin toki man xaridor boʻlay”, dedi. Sulton Boyazid Bistomiy soʻradilarki “Xudoyo Xudovando u uch narsa nimarsa nimadur?” deb. Bas Alloh taolodin nido keldiki, ul uch nimarsani biri dilshikastalikdur, ikkinchisi shuldurki tilidin har taqsirot oʻtsa tavba qilmoqlikdur, uchinchisi shuldurki oʻzini zaif va bechorahol bilmoqdur”. Hikoyaga eʼtibor qaratsak, tariqat maqomlari bilan bogʻliq masalalar qalamga olingan. Boyazid Bistomiy Allohdan uning dargohidagi eng loyiq, maqbul amal nima ekanligini soʻraganda, avvali, dilshikastalik, degan javobni oladi. Chunki oʻzni kamchiliklar va gunohlari tufayli dilshikasta tutmoqlik eng maqbul jihatlardan sanaladi. Bu borada mashoyixlar: “Kulib turgan odamdan nega kulyapsan? deb soʻrashmaydi, ammo yigʻlab turgan kishidan nega yigʻlayotganligi soʻraladi”. Shunday ekan, dilshikastalar ham Alloh dargohida eʼtiborsiz qolmas. Masalaga ana shu nuqtayi nazardan yondashsak, Alloh dargohidagi eng loyiq narsalarning avvali dilshikastalik ekanligining sababi ayonlashadi. Alloh dargonidagi ikkinchi loyiq narsa bu tildan bir qusur oʻtsa tavba qilmoqlikdir. Zero, tariqat maqomlarining avvali ham tavbadir. Qolaversa, tavbaga “bob ul-avbob”, yaʼni eshiklarning eshigi sifatida qaraladi. Chunki Alloh vasliga kirish eshigi tariqat boʻlsa, tariqatning eshigi esa tavbadir. Zero, islom va tasavvuf amallari tavba bilan boshlanadi. Tavbaning haqiqati shuki, solik Xudoga yetishish yoʻlida gʻov boʻladigan jamiki narsalardan yuz oʻgirishga qasamyod etadi, butun intilishi, tavajjuhini Allohga qaratadi, avvalgi hayot tarzidan butunlay voz kechadi” [4,27]. Shu bois ham hikoyatda Alloh dargohidagi maqbul jihatlardan biri sifatida tavba keltirilgan. Hikoyatda Alloh dargohidagi eng maqbullarning uchinchi sifatida oʻzini zaif va bechorahol bilmoqdur, deya qayd etiladi. Darhaqiqat, ulugʻ va qudratli Alloh oldida banda, tabiiyki, zaif va becharaholdir. Zero, Haq taoloning marhamati va muhabbati ila insonlar xalq qilindi. Shunday ekan, solih bandalar oʻzlarini Alloh qudrati oldida oʻta zaif va bechorahol ekanliklarini his etib, toʻlaqonli anglaydilar. Ishq sultoni Majnun ham oʻzini

hazinu nochor, ishq oʻti qarshisida xasdan ham past koʻradi [4,202]. Yana Muso (a.s) bilan bogʻliq bir hikoyatda ham ayni masalaga urgʻu beriladi: “Allohdan vahiy keldiki, “Ey Muso, degil: ul inson haqiqatan ham Bani Isroilning eng yaxshisidir, eng koʻp toat qilganligi uchun emas, balki oʻzini hammadan past hisoblagani uchun shundaydir” [4, 297].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Aynan bir shayx faoliyatiga bagʻishlangan toʻliq qissalar tahlili borasida Sulton Ibrohim Adham bilan bogʻliq hikoyat oʻn sakkizinchi bobda “Sulton Ibrohim Adham hikoyatlari bayonidadur” sarlavhasi ostida berilgan. Muallif mazkur hikoyatni Ibrohim Adhamning podshohlik amalini tark etib, darveshlik yoʻlini ixtiyor qilganligi bilan bogʻliq voqealar bilan boshlaydi: “Aytibdurlarki, Ibrohim Adham rohmatallohi alayh podshohlikni tark qilib eski liboslarini egnilarigʻa kiyib Xudoyi taoloni yodigʻa mashgʻul boʻlib taxt-u baxtlaridin kechib bir kechada hu deb biyobon tarafgʻa chiqib kettilar”. Ibrohim Adham oxirat va eʼtiqod yoʻlidagi qatʼiyati uchun oʻz saltanatidan voz kechganligi koʻpgina tasavvuf manbalarida alohida qayd etilgan. Jumladan, uning nomini bir qancha tazkiralarda ham koʻrish mumkin. Masalan, Farididdin Attorning “Tazkirat ul avliyo”sida ayni mulohazalar qayd etilgan: “Ibrohim dunyoni tark etib, shol kiyib, Allohga yuz tutdi, dunyo toʻnini chiqarib, oxirat toʻnini kiydi” [3,112]. Shuningdek, Alisher Navoiyning “Nasoyimul muhabbat” tazkirasida ham ushbu masalaga urgʻu berilgan: “...mulk tarkin qilib, bu toifa tariqin ixtiyor qildi” [2, 32]. “Durrul majolis”da Ibrohim Adhamning saltanat tarkini ixtiyor qilgandan soʻng, Horun ar Rashid shahriga kelganligi va hukmdor bilan bogʻliq savol-javoblar batafsil ifodalangan: “Va koʻp muddatlar yoʻl yurub bir kecha Horun ar Rashidni shahrigʻa keldilar. Va ul kechada mirshablar yurar erdilar. Anda mirshablarni koʻzi Ibrohim Adhamgʻa tushib darhol tutib: “San oʻgʻrisan”, deb mahkam ushladilar va aydilar: “San oʻgʻri boʻlmasang erdi yarim kechada yurmas erding”, deb ushlab oʻlturdilar toki tong otib kun yorugʻdi. Andin soʻng mirshablar Ibrohim Adhamni Horun ar Rashidning hizmatigʻa olib bordilar va aydilar: “Ey podshohi olam, bul kishi, albatta, oʻgʻri boʻlgʻoy deb ushlab kechada tutib olib keldik. Agar oʻgʻri boʻlmasa erdi kechasi yurmas erdi, dedilar. Anda Horun ar Rashid sulton Ibrohim Adhamni yuzlarigʻa qaradi va koʻnglida aydiki: “Bu yuzligʻ

odamdin nechuk o'g'urluq keladur", deb boz yana andisha qildi-ki, man ani tuhmat birla tutib jazo bersam oxiratda mandin bu to'g'ridin savol so'rasalar necha chandon xitob qilsalar alarga nima javob berurman, deb o'yladi va aydiki: Andin savol so'rayin toki nima javob berur ekan, deb sulton Ibrohim Adhamdin so'radiki: "Agar san o'g'ri bo'lmasang yarim kechada nega chiqib erding". Anda sulton Ibrohim Adham aydilar: "Man Xudoyi taoloni talabida chiqib erdim", dedilar. Anda mirshabni jahllari chiqib sulton Ibrohim Adhamni bir salla urdi va g'azabi kelib erdi aydi: "Ey o'g'ri, sandin so'z so'rasalar san boshqa tarafdin javob berursan", dedi. Anda mirshabni bir salla urganiga va so'zlariga Horun ar Rashidni achchig'i keldi aydiki: "Ey mirshab, man andin har nima so'z so'radim ul manga rostliq birla javob berdi, ammo sanga kim buyurdi-ki, salla urg'il deb. Va mani oldimda nechuk bejizat ani urding va yana sani bir salla urganingni qasosig'a sani ikki salla ursun", dedi va bu Horun ar Rashidni so'zig'a sulton Ibrohim Adham kuldilar. Anda Horun ar Rashid aydi: "Man sani ursun desam san nega kularsan?" Sulton Ibrohim Adham aydilar: "Bu bechora mirshab sani rizolig'ing uchun mani bir salla urdi va man parvardigorni talabida yurgan odamdurman na uchun ani ikki salla ururman", deb kuldilar dedilar. Anda Horun ar Rashid aydi: "Marhabo sizga beadablig' qilg'on kishi, albatta, o'zi jazosini topar dedi va yana Horun ar Rashid aydi: "Ey odam, bu narsani yegil", deb. Sulton Ibrohim Adham aydilar: "Ul narsangni yemasman", deb. Horun ar Rashid aydi: "Nima uchun yemaysiz?" Sulton Ibrohim Adham aydilar: "Ul narsa shubhadin holi ermas: biri toza va biri shubhalikdur. Horun ar Rashid aydi: "Shubha deganingiz nimadur?" Sulton Ibrohim Adham aydilar: "Ul narsag'a dazza birovni haqidin qo'shilg'on bo'lsa ul narsa shubhalik bo'lur va yana mani ko'nglumni dunyo lazzatidin ko'targandurman". Horun ar Rashid aydi: "Bashartiki, sizni omon turtarmiz va tuhmatdan saqlarmiz bir necha kun mani oldimda bo'lsangiz". Sulton Ibrohim Adham aydilar: "Man agar sani oldingda itoatsizlik qilsam mani nima qilursan?" Horun ar Rashid qo'lig'a tig' olib aydi: "Shul tig' birla boshingni tanangdin judo qilurman", dedi. Anda Sulton Ibrohim Adham aydilarki: "Hanuz gunoh qilmasdin ilgari shul so'zga boshimni tanamdin judo qilsang sani suhbatingda nechuk turub bo'lur va yana man parvardigorni hizmatida na

uchun bo'lmaydurman-ki, agar bir kunda ming marotaba gunoh qilsam ham yana aytsam-ki, Xudoyo bad qildim, xato qildim, tavba qildim desam parvardigor o'z lutfi karami birla degayki "afu qildim", deb. Anda Horun ar Rashid aydi: "Emdi mandin biror narsa talab qilgil, toki ul narsa sanga zod va rohila bo'lsun", dedi. Anda sulton Ibrohim Adham aydilar: "Ey Horun ar Rashid, man sandin hech narsani talab qilmasman va Xudoyi azza va jallaning hazonasidin manga hech narsa yo'qdurki magar o'zidin o'zini talab qilurman", - dedilar. Anda Horun ar Rashid aydi: Ey baland himmat, oliy qadr sohibi, ayg'ilki san kimdursan?" Anda sulton Ibrohim Adham aydilar: "Man Balx shahrini podshohidurmanki, Alloh taoloni talabida hamma mulku moli taxtu saltanatlarimni barbod urib g'ariblig'ni ixtiyor qildim", deb sulton Ibrohim Adham Yaman tarafig'a yuz kelturub ravona bo'ldilar. Mazkur parchada keltirilgan voqealar Farididdin Attorning "Tazkirat ul avliyo"sida ham, Alisher Navoiyning "Nasoyimul muhabbat" tazkirasida ham keltirilmagan. Bu parchaga e'tibor qaratilsa, shayxning Alloh yo'lini ixtiyor qilgani va bu yo'lda o'z e'tiqodiga sobit ekanligi, ayniqsa, hech kimdan hech narsa talab qilmaganligiga urg'u berilgan: "Ey Horun ar Rashid, man sandin hech narsani talab qilmasman va Xudoyi azza va jallaning hazonasidin manga hech narsa yo'qdurki magar o'zidin o'zini talab qilurman". Ibrohim Adham Horun ar Rashid bilan suhbatining oxirida o'zining kimligini aytib tanishtiradi. Shu o'rinda yana muallif o'z saltanatini ixtiyoriy tark etib, darveshlik yo'lini tanlagan ulug' saodat egasining himmati va e'tiqodining ne qadar yuksakligiga kitobxon diqqatini tortadi: "Man Balx shahrini podshohidurmanki, Alloh taoloni talabida hamma mulk-u moli taxt-u saltanatlarimni barbod urib g'ariblig'ni ixtiyor qildim".

Hazrati Ibrohim Adham Yamanga kelib ulgurmaslaridanoq, u kishining ta'riflari butun Yaman ahliga yetdi. Xaloyiq butun mol-u dunyosini tark etib, Alloh darveshi bo'lgan shayx ziyoratiga oshiqib, peshvoz chiqadilar, ammo bu holdan xabar topgan shayx karvondan ajralib, yolg'iz o'zlari yo'l bosib keladilar. Bunda ham ulug' shayxning kamtarligi, buyuk maqsadi faqat Haq rizoligi va unga yetishish ekanligi ta'kidlangan. Qissa so'ngida shayxning Balxdan chiqib ketganlariga o'ttiz yil bo'lgan muddatdagi tafsilotlarga o'rin ajratilgan: "Alqissa, bir kun sulton Ibrohim Adhamni yo'llari

bozorg‘a tushdi ko‘rdularki, bir do‘konda bir kishi anjir birla xurmo sotib o‘lturubdur. Va yana sulton Ibrohim Adhamni izzatdin tushganlariga muddati o‘ttiz yil bo‘libdurki, taxt-u baxt va mamlakatlarini tark qilib, g‘urbat ko‘chasig‘a tushub yurganlarig‘a. Ammo anjir birla xurmoni ko‘ngillari tilar erdi. Lekin faqr-u miskinliklaridin olib yemaklari mumkun emas erdi. Ul vaqtiki anjir birla xurmo sotib o‘lturg‘on kishini ko‘rub aydilar: “Ey birodar, sani anjir birla xurmongni ko‘rub ko‘nglim ketibdur, ammo sotib olurg‘a pulim yo‘qdur” va yana aydilarki: “oyog‘imda bir eski kafshim bordur, ul kafshni sanga berayin, san manga anjir berg‘il va xurmo berg‘il”, dedilar. Anda anjirfurush aydi: “Man eski kafshg‘a anjir bermasman”, dedi. Anda Ibrohim Adham noumid bo‘lib, bir tarafg‘a qarab ketdilar. Va ul anjirfurushni oldida bir mard xo‘ja bor erdi, aydiki: “Ey anjirfurush, na uchun ikki poy katta kafshga anjir va xurmo bermading? Va ul ketgan kishini hech bildingmuki, ul kishi Balx shahrining podshohi sulton Ibrohim Adhamdurkim, podshohlikni va hamma toj-u taxt va mol-u saltanatlarini tark qilib Xudoni ishqida qalandar bo‘lib, o‘zini g‘urbatg‘a solib yurubdur va o‘ttiz yildin beri shul ahvolda bo‘lib yuradur. Hali ham bo‘lsa bir tabaqda anjir birla xurmoni to‘ldirib, orqasidin olib borg‘il, man sani har bir dona anjir xurmong‘a bir tillodin pul beray, dedi. Anda mard xo‘jadin anjirfurush bu so‘zni eshitib, darhol bir tabaqg‘a anjir va xurmodin solib sulton Ibrohim Adhamni orqalaridin olib borib chaqirib aydiki: “Ey mardi Xudo, to‘xtang, man sizga anjir va xurmo olib keldim”, dedi. Ibrohim Adham orqalarig‘a qarab aydilarki: “Ey anjirfurush, sanga mani bir odam ta‘rif qilg‘ondan so‘ng olib kelding, man emdi anjir xurmo yemasman va dinimni ham xarob qilmasman”, deb sahrog‘a yuz keltirub ravona bo‘ldilar. Va o‘ngu chapg‘a qarab aydilar: Hech kim ko‘rinmadi. Va aydilarki: “Ey Parvardigorim, mani anjir birla xurmom sani zikringdur”, dedilar. Va yana aydilar: “Ey Parvardigorim, mani bog‘u bo‘stonim sani yodingdur”. Va yana aydilar: “Ey Xoliqi zamin osmon, mani ahlu ayolim va avlodim sani zikri tasbehing va hamdingdur”. Va yana aydilar: “Man Sani ko‘yingni g‘aribidurman va bu g‘aribing sani dargohing‘a yuz keltub keldi. Emdi San o‘zing bandanavozdursan bu bandang o‘zini Sanga suporish qildi, deb jonni haqqa taslim qildi. Inna lillahi va inna ilayhi rojiun.

Ulug‘ shayx so‘nggi nafasigacha nafsini jilovlash, uni o‘z istaklariga qo‘yib bermaslik uchun kurashgan. Zero, tasavvuf shayxlari ham tariqatga qadam qo‘ygan kunlaridan boshlab, to umrlarining so‘ngigacha nafs bilan kurashib, riyozat va taqvo yo‘lini mahkam tutganlar. Ibrohim Adham ham anjir va xurmo sotayotgan do‘kondorning oldidan o‘tayotib, ko‘ngillari anjir va xurmo tusab qoladi, ammo olmoq uchun pullari yo‘q edi. O‘z kavshlari evaziga olmoqchi bo‘ldilar, ammo do‘kondor unamadi. Boshqa kishining fikrlari bilan do‘kondor anjir va xurmoni orqalaridan eltdi, lekin endi shayx qabul qilmadilar. Qissaning oxirini muallif yuksak pafos bilan yakunlaydi: “Ey Parvardigorim, mani anjir birla xurmom sani zikringdur” dedilar. Va yana aydilar: “Ey Parvardigorim, mani bog‘u bo‘stonim sani yodingdur”. Va yana aydilar: “Ey Xoliqi zamin osmon, mani ahlu ayolim va avlodim sani zikri tasbehing va hamdingdur”. Va yana aydilar: “Man Sani ko‘yingni g‘aribidurman va bu g‘aribing sani dargohing‘a yuz keltub keldi. Emdi San o‘zing bandanavozdursan bu bandang o‘zini Sanga suporish qildi”. Ijodkor ta‘sirchanlikni ta‘minlash maqsadida har bir fikrni undalma (Ey Parvardigorim) bilan boshlab, nido san‘atidan o‘rinli foydalangan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Muallif ana shunday ko‘tarinki pafos bilan qissani yakunlagan. Shayx Ibrohim Adham bilan bog‘liq qissa asarga bejizga kiritilmagan. Chunki, ushbu shayxning hayoti insonlar uchun ibrat maktabi sanaladi. Qadimdan to hozirga qadar boylik to‘plashga ruju‘ qo‘ygan insonlar ko‘plab topiladi. Ibrohim Adhamning esa Alloh yo‘lida toj-u taxtdan voz kechib, darveshlik yo‘lini tutishi kamdan-kam uchraydigan hodisa sanaladi. Shuning uchun o‘zbek mumtoz adabiyotida shayxning nomi va faoliyati ko‘plab lirik va epik asarlar uchun talmeh asosi bo‘lib xizmat qilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

(ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. در المجالس سيف ظفر البخاري طشقند 1329 هجري
2. Alisher Navoiy. Nasoyimul muhabbat. – Toshkent. 2001.
3. Farididdin Attor. Tazkiratul avliyo. – Toshkent. 2013.
4. Najmiddin Komilov. Tasavvuf. – Toshkent. 2009.
5. Amonova Z., Axrorova Z. “Nasoyim ul muhabbat” da Imom G‘azzoliy talqini //Alisher Navoi and 21 st century. – Toshkent. 2024.